TIJORAT BANKLARINING KREDIT SIYOSATINI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI (“IPAK YO’LI” AITB MISOLIDA)

Nabiyev Jahongir Hamroqul o‘g‘li
O‘zbekiston Respublikasi
Bank-moliya akademiyasi magistranti
jahongirnabiyev09@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.23269862

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada tijorat banklarining kredit siyosatini takomillashtirishning nazariy va amaliy jihatlari “Ipak Yo‘li” aksiyadorlik innovatsiya tijorat banki (AITB) misolida tadqiq etilgan. Tadqiqotda tijorat banklari kredit siyosatining iqtisodiy mohiyati, kredit portfelini samarali boshqarish, kredit risklarini kamaytirish va muammoli kreditlarning oldini olish masalalari yoritilgan. Shuningdek, “Ipak Yo‘li” AITBning kredit portfeli hajmi, muammoli kreditlar dinamikasi hamda kreditlash faoliyatining samaradorligi tahlil qilingan. Tadqiqot jarayonida iqtisodiy-statistik tahlil, qiyosiy tahlil va ilmiy umumlashtirish usullaridan foydalanilgan. Olingan natijalar asosida bankning kredit siyosatini takomillashtirish, kreditga layoqatlilikni baholash tizimini rivojlantirish, kredit portfelini diversifikatsiyalash, raqamli kreditlash texnologiyalarini keng joriy etish va kredit risklarini boshqarish mexanizmlarini kuchaytirish bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan. Mazkur takliflar tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini mustahkamlash, kredit resurslaridan samarali foydalanish va bank xizmatlarining raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qilishi mumkin.
Kalit so‘zlar: tijorat banklari, kredit siyosati, “Ipak Yo‘li” AITB, kredit portfeli, kredit risklari, muammoli kreditlar, kreditga layoqatlilik, kredit skoringi, diversifikatsiya, raqamli bank xizmatlari, moliyaviy barqarorlik.

Abstract: This research article examines the theoretical and practical aspects of improving the credit policies of commercial banks, using "Ipak Yuli" Joint-Stock Innovation Commercial Bank (SICB) as a case study. The study addresses the economic essence of commercial bank credit policies, effective credit portfolio management, the mitigation of credit risks, and the prevention of non-performing loans. Furthermore, it analyzes the volume of "Ipak Yuli" SICB’s credit portfolio, the dynamics of non-performing loans, and the efficiency of its lending operations. Methods such as economic-statistical analysis, comparative analysis, and scientific generalization were employed during the research. Based on the findings, scientific and practical proposals were developed to improve the bank's credit policy, enhance creditworthiness assessment systems, diversify the credit portfolio, widely implement digital lending technologies, and strengthen credit risk management mechanisms. These proposals could serve to reinforce the financial stability of commercial banks, ensure the efficient use of credit resources, and enhance the competitiveness of banking services.
Keywords: commercial banks, credit policy, “Ipak Yo‘li” JSCB, loan portfolio, credit risks, problem loans, creditworthiness, credit scoring, diversification, digital banking services, financial stability.

Kirish: Bugungi kunda jahon iqtisodiyotida yuz berayotgan globallashuv jarayonlari, moliya bozorlaridagi raqobatning kuchayishi hamda raqamli bank texnologiyalarining jadal rivojlanishi tijorat banklarining kredit siyosatini takomillashtirishni dolzarb masalalardan biriga aylantirmoqda. Tijorat

banklari iqtisodiyotning real sektorini moliyalashtirish, tadbirkorlik subyektlarini qo‘llab-quvvatlash, investitsion faollikni rag‘batlantirish va aholining moliyaviy resurslarga bo‘lgan ehtiyojini qondirish orqali mamlakat iqtisodiy taraqqiyotida muhim o‘rin egallaydi. Shu jihatdan banklarning kredit siyosatini samarali tashkil etish, kredit resurslarini oqilona taqsimlash, kredit portfelining sifatini oshirish hamda kredit risklarini minimallashtirish bank tizimining moliyaviy barqarorligini ta’minlashning asosiy shartlaridan hisoblanadi. Ayniqsa, kreditlash hajmining kengayishi sharoitida muammoli kreditlarning yuzaga kelish ehtimolini kamaytirish, qarz oluvchilarning kreditga layoqatliligini chuqur baholash va kredit mablag‘larining maqsadli ishlatilishi ustidan samarali monitoring olib borish zarurati ortib bormoqda. Bu esa tijorat banklarining kredit siyosatini zamonaviy risk-menejment tamoyillari va ilg‘or xalqaro tajribalar asosida muntazam takomillashtirib borishni taqozo etadi.

O‘zbekiston Respublikasida bank-moliya tizimini isloh qilish, tijorat banklarining moliyaviy mustaqilligini mustahkamlash, kreditlash mexanizmlarini bozor tamoyillari asosida rivojlantirish hamda bank xizmatlarini raqamlashtirish borasida amalga oshirilayotgan islohotlar kredit siyosati samaradorligini oshirish uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Mazkur jarayonda “Ipak Yo‘li” aksiyadorlik innovatsiya tijorat bankining kredit faoliyatini tadqiq etish, uning kredit portfeli tarkibi va dinamikasini baholash, kredit risklarini boshqarish amaliyotini o‘rganish hamda mavjud muammolarni aniqlash muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Xususan, bankning kreditlash jarayonlarida zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish, kredit skoringi tizimini rivojlantirish, kredit portfelini diversifikatsiyalash va muammoli kreditlar ulushini kamaytirish imkoniyatlarini tadqiq qilish dolzarb hisoblanadi. Shu munosabat bilan mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi “Ipak Yo‘li” AITB kredit siyosatining amaldagi holatini tahlil qilish, uning samaradorligiga ta’sir etuvchi omillarni aniqlash hamda kredit risklarini kamaytirish, kredit portfeli sifatini yaxshilash va bankning uzoq muddatli moliyaviy barqarorligini ta’minlashga qaratilgan ilmiy asoslangan taklif va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi. Tijorat banklarining kredit siyosatini takomillashtirish, kredit portfeli sifatini oshirish, muammoli kreditlar ulushini kamaytirish hamda kredit risklarini samarali boshqarish masalalari oxirgi yillarda mahalliy va xorijiy iqtisodchi olimlar tomonidan keng tadqiq etilgan. Xususan, O‘zbekiston, Rossiya, Yevropa, Osiyo va AQSh tadqiqotchilarining ilmiy ishlarida kredit siyosatining bank moliyaviy barqarorligiga ta’siri, raqamli kreditlash mexanizmlari, kredit skoringi va risklarni baholashning zamonaviy modellariga alohida e’tibor qaratilgan.

O‘zbekistonlik tadqiqotchilardan biri 2024-yilda tijorat banklarining kredit siyosatini takomillashtirishga bag‘ishlangan ilmiy ishida kredit siyosatini bankning strategik boshqaruv tizimi bilan uzviy bog‘liq iqtisodiy mexanizm sifatida o‘rgangan. Tadqiqotda kredit resurslarini samarali joylashtirish, kredit portfelining sifatini ta’minlash, kredit risklarini minimallashtirish va banklarning raqobatbardoshligini oshirish masalalari nazariy jihatdan tahlil qilingan. Shuningdek, kreditlash faoliyatida raqamli texnologiyalardan foydalanish, kredit skoring tizimlarini rivojlantirish va risk-menejmentni takomillashtirish zarurati asoslangan. Tadqiqot natijalarida kredit siyosatini bankning umumiy rivojlanish strategiyasiga muvofiqlashtirish, kredit qarorlarini qabul qilishda iqtisodiy asoslangan yondashuvlardan foydalanish hamda kredit portfelini diversifikatsiyalash orqali moliyaviy barqarorlikni mustahkamlash bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan (Urazbayev, 2024). 2025-yilda amalga oshirilgan tadqiqotda O‘zbekiston tijorat banklarining kredit siyosatini takomillashtirish masalalari alohida tijorat bankining 2020–2024-yillardagi kreditlash faoliyati misolida o‘rganilgan. Tadqiqot jarayonida kredit portfeli dinamikasi, muammoli kreditlarning shakllanish omillari, kredit risklari va kreditlash faoliyati samaradorligi iqtisodiy-statistik usullar yordamida tahlil qilingan. Olingan natijalar

asosida bank kredit siyosatini takomillashtirishda kredit arizalarini ko‘rib chiqish jarayonlarini raqamlashtirish, avtomatlashtirilgan skoring tizimlarini joriy etish, mijozlarga individual yondashuvni rivojlantirish va kredit portfelini diversifikatsiyalash muhim ahamiyatga ega ekanligi ta’kidlangan. Mazkur tadqiqotning amaliy ahamiyati kredit siyosatini takomillashtirish bo‘yicha tavsiyalarning muayyan tijorat banki faoliyati bilan bog‘langanligida namoyon bo‘ladi (Akbarov, 2025).

2025-yilda chop etilgan boshqa bir ilmiy maqolada tijorat banklarining kredit siyosatini takomillashtirishning iqtisodiy zarurati, uning asosiy tarkibiy elementlari va kreditlash samaradorligiga ta’sir etuvchi omillar o‘rganilgan. Tadqiqotda kredit siyosati bank tomonidan mijozlarga kredit ajratish tamoyillarini belgilash, kredit resurslarini taqsimlash va kredit risklarini boshqarishning o‘zaro bog‘liq jarayonlari sifatida talqin etilgan. Xususan, raqamli bank texnologiyalarini keng joriy qilish, ipoteka va investitsion kreditlash mexanizmlarini rivojlantirish, qarz oluvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish va kredit risklarini kamaytirish masalalariga e’tibor qaratilgan. Tadqiqot yakunida samarali kredit siyosati banklarning moliyaviy natijalarini yaxshilash bilan birga tadbirkorlik faoliyatini rag‘batlantirish va iqtisodiy o‘sishni qo‘llab-quvvatlashga xizmat qilishi mumkinligi asoslab berilgan (Rustamov, 2025). 2024-yilda olib borilgan ilmiy tadqiqotda tijorat banklari faoliyatini tartibga solish mexanizmlari, Markaziy bankning pul-kredit siyosati vositalari va ularning banklarning moliyaviy faoliyatiga ta’siri o‘rganilgan. Tadqiqotda pul-kredit siyosatining maqsadlari, strategik va taktik vazifalari hamda banklar likvidligi va kreditlash imkoniyatlarini tartibga solishdagi ahamiyati yoritilgan. Ushbu ilmiy yondashuv tijorat banklarining kredit siyosati faqat ichki boshqaruv qarorlariga emas, balki makroiqtisodiy muhit va monetar tartibga solish mexanizmlariga ham bog‘liq ekanligini tushunishda muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur tadqiqot natijalaridan tijorat banklarining kredit resurslarini rejalashtirish, foiz siyosatini shakllantirish va moliyaviy barqarorligini ta’minlashning tashqi omillarini baholashda foydalanish mumkin (Murodova, 2024).

Rossiyalik iqtisodchi tomonidan 2023-yilda amalga oshirilgan tadqiqotda tijorat banklarining kredit siyosatini shakllantirishning zamonaviy yondashuvlari va uning moliyaviy barqarorlikka ta’siri kompleks o‘rganilgan. Ilmiy ishda kredit siyosatining tarkibiy elementlari konseptual, ma’muriy va protsessual yo‘nalishlarga ajratilib, ularning o‘zaro uyg‘unligi bank faoliyati samaradorligini belgilovchi omillardan biri sifatida baholangan. Tadqiqotda bankning foiz daromadlari, kredit operatsiyalaridan olinadigan moliyaviy natijalar, zaxiralarni shakllantirish va kapital rentabelligi o‘rtasidagi iqtisodiy bog‘liqlik tahlil qilingan. Shuningdek, kredit siyosatini ishlab chiqishda bank nazorati talablarini hisobga olish, kredit resurslaridan oqilona foydalanish va bankning uzoq muddatli strategik maqsadlarini muvofiqlashtirish zarurligi asoslangan. Tadqiqot natijalari kredit siyosatining samaradorligi moliyaviy barqarorlikni ta’minlash bilan bevosita bog‘liq ekanligini ko‘rsatadi (Nesterov, 2023).

2025-yilda chop etilgan ilmiy tadqiqotda tijorat banklarining kredit siyosatini takomillashtirishda zamonaviy moliyaviy texnologiyalar va innovatsion kredit mahsulotlaridan foydalanish imkoniyatlari o‘rganilgan. Tadqiqotning asosiy e’tibori mijozlar bilan munosabatlarni boshqarish tizimlari, firibgarlikka qarshi avtomatlashtirilgan nazorat mexanizmlari va qisqa muddatli moliyalashtirish vositalarining kredit siyosatiga ta’sirini baholashga qaratilgan. Muallif raqamlashtirish sharoitida kredit siyosatini rivojlantirish faqat kredit ajratish hajmini oshirish bilan cheklanmasligi, balki mijozlarning iqtisodiy xavfsizligini ta’minlash, kredit operatsiyalarining shaffofligini kuchaytirish va operatsion samaradorlikni yaxshilashni ham qamrab olishi kerakligini ta’kidlagan. Tadqiqotda CRM, Antifraud va bridge-kredit kabi vositalarni bank faoliyatiga integratsiyalashning afzalliklari va cheklovlari tahlil qilinib, ulardan samarali foydalanish kredit siyosatini rivojlantirishning muhim yo‘nalishi sifatida asoslangan (Zhigunova, 2025).

Yevropalik tadqiqotchilar tomonidan 2022-yilda e'lon qilingan ilmiy ishda kredit skoringi tizimlarining prognozlash aniqligini oshirishda mashinaviy o'qitish algoritmlaridan foydalanish imkoniyatlari o'rganilgan. Tadqiqotda an'anaviy logistik regressiya modelini qaror daraxtlari asosida aniqlangan nochiziqli omillar bilan birlashtiruvchi yondashuv taklif etilgan. Ushbu model kredit risklarini baholashda prognozlash aniqligi bilan natijalarni tushuntirish imkoniyati o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashga qaratilgan. Empirik natijalar taklif etilgan usul kreditga layoqatlilikni baholashdagi noto'g'ri tasniflash xarajatlarini kamaytirishi va ayrim murakkab mashinaviy o'qitish algoritmlariga nisbatan raqobatbardosh natijalar berishi mumkinligini ko'rsatgan. Mazkur yondashuv banklar tomonidan kredit qarorlarini qabul qilishda risklarni aniqroq baholash va skoring natijalarining izohlanishini yaxshilash uchun ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi (Dumitrescu et al., 2022).

Yevropa bank risk-menejmenti bo'yicha 2025-yilda nashr etilgan tadqiqotda kredit risklarini baholash modellarining samaradorligini oshirish bo'yicha tizimli metodologik yondashuv ishlab chiqilgan. Unda kredit riskini modellashtirish jarayoni ma'lumotlarni yig'ish va dastlabki qayta ishlash, defolt ehtimoli, defolt yuz bergandagi yo'qotish ulushi va defolt paytidagi kredit ekspozitsiyasini baholash, modellarni tekshirish hamda amaliyotga joriy etish bosqichlariga ajratilgan. Tadqiqotning muhim jihati kredit riskini baholash modellarining aniqligi faqat algoritmlarning murakkabligiga emas, balki dastlabki ma'lumotlarning sifati, modelni validatsiya qilish tartibi va uning amaliy qo'llanish sharoitlariga ham bog'liq ekanligiga e'tibor qaratilganidir. Ushbu ilmiy yondashuv tijorat banklarida kredit siyosatini ma'lumotlarga asoslangan qarorlar va zamonaviy risk-menejment tamoyillari orqali takomillashtirishda muhim ahamiyatga ega (Baesens and Smedts, 2025).

Osiyolik tadqiqotchilar tomonidan 2021-yilda olib borilgan ilmiy ishda Xitoyning onlayn kreditlash bozorida qarz oluvchilarning kredit majburiyatlarini bajarmaslik ehtimolini prognozlash masalalari o'rganilgan. Tadqiqotda kreditlarning qaytarilishiga ta'sir etuvchi muhim omillarni aniqlash maqsadida tasodifiy o'rmon, gradientli boosting, ekstremal gradientli boosting va neyron tarmoqlar kabi mashinaviy o'qitish usullari qo'llanilgan. Tadqiqotchilar kredit riskini baholashda an'anaviy ko'rsatkichlardan tashqari qarz oluvchining xatti-harakatlari va kredit bitimining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olish zarurligini ko'rsatgan. Ushbu tadqiqot banklar uchun kredit arizalarini avtomatlashtirilgan tartibda baholash, defolt xavfini oldindan aniqlash va qarz oluvchilarni risk darajasiga ko'ra segmentlarga ajratish mexanizmlarini rivojlantirishda ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi (Xu et al., 2021). 2022-yilda Xitoy onlayn kredit bozoriga bag'ishlangan tadqiqotda qarz oluvchilarning defolt ehtimolini baholashda mashinaviy o'qitish algoritmlarining samaradorligi qiyosiy tahlil qilingan. Tadqiqotda k-eng yaqin qo'shni, tayanch vektorlar usuli va tasodifiy o'rmon algoritmlari an'anaviy logistik regressiya modeli bilan solishtirilgan. Natijalarga ko'ra, o'rganilgan ma'lumotlar to'plamida mashinaviy o'qitish usullari qarz oluvchilarning kredit riskini prognozlashda yuqoriroq aniqlik ko'rsatgan. Bundan tashqari, kredit riskini baholash xarajatlarini kamaytirish va kichik qarz oluvchilarni moliyalashtirish jarayonini samaraliroq tashkil etish imkoniyatlari aniqlangan. Mazkur tadqiqot raqamli kreditlash tizimlarida kreditga layoqatlilikni avtomatlashtirilgan baholash va kredit risklarini minimallashtirishga qaratilgan qarorlarni takomillashtirish uchun amaliy ahamiyat kasb etadi (Liu et al., 2022).

AQSh ipoteka kreditlash bozoriga bag'ishlangan 2019-yildagi ilmiy tadqiqotda moliyaviy texnologiyalarning kredit ajratish tezligi, kreditlash samaradorligi va qarz oluvchilarning defolt ko'rsatkichlariga ta'siri baholangan. Tadqiqotda an'anaviy banklar va moliyaviy texnologiyalarga asoslangan kredit tashkilotlari faoliyati taqqoslanib, texnologiyalardan foydalanadigan kreditorlar ipoteka arizalarini boshqa omillar nazorat qilingan holatda taxminan 20 foiz tezroq qayta ishlashi aniqlangan. Muhimi, kredit arizalarini tezroq ko'rib chiqish defolt darajasining ortishi bilan birga kuzatilmagan. Shuningdek, raqamli kreditlash mexanizmlari moliyaviy institutlarning kreditga bo'lgan talab

o‘zgarishlariga moslashuvchanligini oshirishi mumkinligi ko‘rsatilgan. Tadqiqot natijalari tijorat banklarida raqamli kreditlash jarayonlarini rivojlantirish, operatsion xarajatlarni kamaytirish va kredit siyosatining samaradorligini oshirish uchun muhim ilmiy asos yaratadi (Fuster et al., 2019).

AQSh moliya bozoriga oid 2022-yilda e’lon qilingan ilmiy tadqiqotda FinTech kreditlash tizimining rivojlanishi, uning an’anaviy bank kreditlashidan farqlari va moliyaviy vositachilik samaradorligiga ta’siri keng qamrovli ilmiy adabiyotlar asosida o‘rganilgan. Tadqiqotda raqamli kreditlashning asosiy ustunliklari mijozlarga xizmat ko‘rsatish qulayligi, kredit arizalarini tezkor ko‘rib chiqish, ma’lumotlarni avtomatlashtirilgan tahlil qilish va moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish bilan bog‘langan. Shu bilan birga, raqamli kreditlashning rivojlanishi har doim ham kredit risklarini baholash sifati avtomatik ravishda yaxshilanishini anglatmasligi, kredit tashkilotlari faoliyatida monitoring, likvidlik va iqtisodiy sikllarga bog‘liq xatarlar saqlanib qolishi mumkinligi ta’kidlangan. Ushbu ilmiy xulosalar tijorat banklarida innovatsion kredit mahsulotlarini rivojlantirish bilan bir qatorda risklarni boshqarish mexanizmlarini ham takomillashtirish zarurligini asoslaydi (Berg, Fuster and Puri, 2022).

Yuqoridagi ilmiy tadqiqotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, tijorat banklarining kredit siyosatini takomillashtirish masalasi turli mamlakatlarda o‘ziga xos yo‘nalishlarda o‘rganilgan. O‘zbekiston tadqiqotlarida kredit portfeli sifatini oshirish, kreditlash samaradorligini ta’minlash va bank tizimini tartibga solish masalalari ustuvor ahamiyat kasb etsa, Rossiya ilmiy adabiyotlarida kredit siyosatining moliyaviy barqarorlik bilan bog‘liqligi hamda innovatsion bank texnologiyalarining amaliy imkoniyatlari ko‘proq yoritilgan. Yevropa tadqiqotlarida kredit risklarini matematik modellashtirish va skoring tizimlarining aniqligini oshirish, Osiyo ilmiy ishlarida mashinaviy o‘qitish orqali defolt ehtimolini prognozlash, AQSh tadqiqotlarida esa raqamli kreditlash texnologiyalarining samaradorligi va bank kreditlash modeliga ta’siri asosiy yo‘nalish sifatida namoyon bo‘lgan. Mazkur ilmiy yondashuvlarning umumlashtirilishi “Ipak Yo‘li” AITB kredit siyosatini takomillashtirishda kredit portfelini diversifikatsiyalash, avtomatlashtirilgan skoring tizimlarini rivojlantirish, kredit risklarini erta aniqlash va raqamli texnologiyalardan kompleks foydalanish bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflarni shakllantirish uchun metodologik asos hosil qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotning metodologik asosini tijorat banklarining kredit siyosatini shakllantirish va takomillashtirish, kredit portfelini samarali boshqarish, kredit risklarini minimallashtirish hamda banklarning moliyaviy barqarorligini ta’minlashga oid nazariy konsepsiyalar va ilmiy yondashuvlar tashkil etadi. Tadqiqot jarayonida tizimli yondashuv, ilmiy abstraksiyalash, induksiya va deduksiya, qiyosiy tahlil, iqtisodiy-statistik tahlil, dinamik tahlil hamda ilmiy umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Tizimli yondashuv asosida tijorat banklari kredit siyosatining tarkibiy elementlari, kreditlash jarayonlarining o‘zaro bog‘liqligi va kredit risklarining bank faoliyati samaradorligiga ta’siri o‘rganildi. Qiyosiy tahlil usuli orqali mahalliy va xorijiy bank amaliyotida kredit siyosatini tashkil etishning zamonaviy yondashuvlari taqqoslanib, ularning O‘zbekiston tijorat banklari faoliyatiga tatbiq etish imkoniyatlari baholandi. Shuningdek, ilmiy abstraksiyalash va umumlashtirish usullari yordamida kredit siyosatini takomillashtirishga ta’sir etuvchi asosiy iqtisodiy omillar aniqlanib, tadqiqotning nazariy xulosalari shakllantirildi.

Tadqiqotning empirik bazasini O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining rasmiy statistik ma’lumotlari, “Ipak Yo‘li” aksiyadorlik innovatsiya tijorat bankining ochiq moliyaviy hisobotlari, bank tizimi faoliyatiga oid normativ-huquqiy hujjatlar hamda mavzuga doir mahalliy va xorijiy ilmiy tadqiqotlar tashkil etdi. Tadqiqotda “Ipak Yo‘li” AITBning 2025–2026-yillardagi kredit portfeli hajmi, muammoli kreditlar miqdori va ularning jami kreditlardagi ulushi asosiy tahliliy ko‘rsatkichlar sifatida tanlandi. Iqtisodiy-statistik va dinamik tahlil usullari yordamida bank kredit portfelining o‘sish sur’atlari,

muammoli kreditlar dinamikasi hamda kredit portfeli sifatidagi o‘zgarishlar baholandi. Shuningdek, bankning muammoli kreditlar ulushi respublika bank tizimining umumiy ko‘rsatkichlari bilan taqqoslanib, kreditlash faoliyatining nisbiy samaradorligi va kredit risklari bilan bog‘liq tendensiyalar aniqlashga harakat qilindi. Kredit portfeli sifatini baholashda muammoli kreditlarning jami kredit portfeliga nisbati (NPL) va kredit portfelining o‘sish sur’ati kabi moliyaviy koeffitsientlardan foydalanildi. Ushbu ko‘rsatkichlar kreditlash hajmining kengayishi va kredit risklari o‘rtasidagi bog‘liqlikni tavsiflash imkonini berdi.

Tadqiqotning yakuniy bosqichida tahlil natijalarini ilmiy umumlashtirish, muammolarni tizimlashtirish va istiqbolli yo‘nalishlarni belgilash usullari asosida “Ipak Yo‘li” AITB kredit siyosatini takomillashtirish bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqildi. Bunda kreditga layoqatlilikni baholash tizimini rivojlantirish, kredit portfelini diversifikatsiyalash, kredit risklarini boshqarish mexanizmlarini kuchaytirish, muammoli kreditlarning oldini olish va kreditlash jarayonlarini raqamlashtirish kabi ustuvor yo‘nalishlarga alohida e’tibor qaratildi. Xususan, kredit risklarini baholashda defolt ehtimoli (PD), defolt holatidagi yo‘qotish darajasi (LGD), defolt paytidagi kredit ekspozitsiyasi (EAD) va kutilayotgan kredit yo‘qotishlari (EL) kabi xalqaro bank amaliyotida qo‘llaniladigan indikatorlarning metodologik imkoniyatlari ko‘rib chiqildi. Bundan tashqari, kredit portfeli konsentratsiyasini baholash, erta ogohlantirish tizimlarini joriy etish, avtomatlashtirilgan kredit skoringi va stress-test mexanizmlaridan foydalanishning istiqbolli jihatlari asoslandi. Tadqiqot natijalari asosida ishlab chiqilgan takliflar bankning kreditlash faoliyati samaradorligini oshirish, kredit portfeli sifatini yaxshilash va uzoq muddatli moliyaviy barqarorligini mustahkamlashga yo‘naltirildi.

Tahlil va natijalar. Tijorat banklarining kredit siyosatini takomillashtirish masalalarini tadqiq etishda kredit faoliyatining miqdoriy kengayishi, kredit portfelining sifat ko‘rsatkichlari, moliyaviy resurslarning shakllanishi hamda kredit risklarini boshqarish samaradorligi o‘rtasidagi iqtisodiy bog‘liqliklarni aniqlash muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi. Bank kredit siyosati moliyaviy vositachilik faoliyatining strategik yo‘nalishlarini belgilovchi kompleks boshqaruv mexanizmi sifatida kredit resurslarini shakllantirish, ularni iqtisodiyot tarmoqlari va mijozlar segmentlari o‘rtasida taqsimlash, kredit operatsiyalarining daromadliligini ta’minlash hamda yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan moliyaviy yo‘qotishlarni chegaralashga qaratiladi. Ushbu jarayonlarning samaradorligi kredit portfelining umumiy hajmi bilan bir qatorda uning tarkibiy tuzilishi, kreditlarning qaytarilish darajasi, resurslar qiymati va bankning risklarni qabul qilish imkoniyatlariga ham bevosita bog‘liq. Shu nuqtayi nazardan, “Ipak Yo‘li” aksiyadorlik innovatsiya tijorat bankining 2019–2025-yillardagi kredit faoliyatini o‘rganish bank kredit siyosati rivojlanishining asosiy qonuniyatlarini aniqlash, kreditlash amaliyotidagi tarkibiy o‘zgarishlarni iqtisodiy jihatdan baholash hamda istiqboldagi takomillashtirish yo‘nalishlarini ilmiy asoslash imkonini beradi.

Bank kredit siyosatining iqtisodiy samaradorligini baholashda uzoq muddatli statistik kuzatuvlar alohida ahamiyatga ega. Chunki kreditlash faoliyatida yuz beradigan o‘zgarishlar muayyan davrdagi iqtisodiy faollik, monetar sharoit, investitsion talab, bank resurs bazasi va qarz oluvchilarning moliyaviy holati bilan chambarchas bog‘liq. Kredit portfelining bir davrdagi yuqori o‘sish sur’ati keyingi davrlarda kredit risklarining namoyon bo‘lishi bilan birga kuzatilishi mumkin. Shu sababli kredit siyosatining natijadorligini faqat alohida hisobot davri doirasida baholash yetarli emas. Mazkur tadqiqotda bank faoliyatining 2019–2025-yillardagi rivojlanish jarayonlari kompleks o‘rganilib, kredit portfeli hajmi, depozit bazasi, mijozlar segmentlari bo‘yicha kreditlash tarkibi va muammoli kreditlar dinamikasi asosiy tahliliy indikatorlar sifatida tanlandi. Statistik ko‘rsatkichlarning o‘zaro bog‘liqligini aniqlash orqali

kreditlash ko‘lamining kengayishi bilan kredit portfeli sifati va moliyaviy resurslardan foydalanish o‘rtasidagi mutanosiblik baholandi.

Kredit portfelining o‘sish dinamikasi bankning kredit bozoridagi faolligini ifodalovchi asosiy ko‘rsatkichlardan biri bo‘lib, uning tahlili bank resurslarini joylashtirish samaradorligi haqida muhim iqtisodiy axborot beradi. Bunda jami kreditlar hajmining ortishi bankning iqtisodiy subyektlarni moliyalashtirish imkoniyatlari kengayganini bildirsa-da, kreditlarning mijozlar toifalari bo‘yicha taqsimlanishi va depozit resurslariga nisbati kredit siyosatining tarkibiy xususiyatlarini yanada chuqurroq ochib beradi. Ayniqsa, jismoniy va yuridik shaxslarga ajratilgan kreditlarning o‘zaro nisbatidagi o‘zgarishlar bankning chakana va korporativ kreditlash segmentlariga nisbatan ustuvor yondashuvlarini tavsiflash imkonini beradi. Mazkur jihatlar “Ipak Yo‘li” AITB kredit portfeli va moliyaviy resurslari dinamikasini o‘rganishda asosiy metodologik yo‘nalish sifatida belgilandi.

1-jadval

“Ipak Yo‘li” AITB kredit portfeli va depozit bazasining 2019–2025-yillardagi rivojlanish dinamikasi

Yillar	Jami kredit portfeli	Jismoniy shaxslar kreditlari	Yuridik shaxslar kreditlari	Jami depozitlar	Kredit portfelining o‘sish sur’ati, %
2019	3 670,6*	—	—	—	—
2020	4 947	676	4 271	2 932	—
2021	6 422	908	5 514	4 283	29,82
2022	8 065	1 106	6 959	6 588	25,58
2023	11 701	2 486	9 215	7 991	45,08
2024	14 228	4 203	10 025	11 810	21,60
2025	16 074	3 634	12 440	14 649	12,97

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining banklar kesimidagi kredit va depozitlar statistikasi, bankning yillik moliyaviy hisobotlari asosida tuzilgan.

O‘sish ko‘rsatkichlari muallif hisob-kitoblari. *2019-yil qiymati moliyaviy hisobotdagi sof kredit qoldig‘i bo‘lib, keyingi yillardagi yalpi kredit portfeli bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri solishtirilmaydi. “—” qiyoslanadigan ma’lumot keltirilmaganini bildiradi.Jadvalda aks ettirilgan ma’lumotlar bank kreditlash faoliyatining tahlil qilinayotgan davrda sezilarli darajada kengayganini ko‘rsatmoqda. Kredit portfelining 2020-yildagi 4 947 mlrd so‘mlik hajmi 2025-yil yakuniga kelib 16 074 mlrd so‘mga yetgani natijasida bank tomonidan iqtisodiyotga yo‘naltirilgan kredit mablag‘lari qoldig‘i 11 127 mlrd so‘mga oshgan. Mazkur o‘sishning nisbiy ifodasi 224,9 foizni tashkil etib, kredit portfeli hajmi 3,25 barobarga kengaygan. Ushbu holat bankning kreditlash imkoniyatlari va moliyaviy vositachilik faoliyati miqyosi oshganidan dalolat beradi. Biroq kredit portfelining nominal qiymatdagi o‘sishi bankning real kreditlash salohiyati aynan shu miqdorda kengayganini anglatmaydi. Chunki uzoq muddatli dinamikada inflyatsiya, kreditlarning valyuta tarkibi, almashuv kurslari va kreditlar bo‘yicha qayta baholash natijalari ham umumiy portfel hajmiga ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli kredit siyosatining iqtisodiy samaradorligini baholashda nominal o‘sish ko‘rsatkichlari kreditlarning sifat va daromadlilik indikatorlari bilan to‘ldirilishi zarur.

Kredit portfelining miqdoriy o‘sishi bilan uning sifat ko‘rsatkichlari o‘rtasidagi bog‘liqlikni baholash tijorat banklari kredit siyosatining natijadorligini aniqlashda muhim metodologik ahamiyat kasb etadi. Kredit resurslarini iqtisodiyotga keng yo‘naltirish bankning foiz daromadlarini oshirish imkoniyatini yaratsa-da, kreditlarning o‘z vaqtida qaytarilmasligi, qarz oluvchilarning moliyaviy holati yomonlashishi va kredit ta’minoti qiymatining pasayishi bankning moliyaviy natijalariga salbiy ta’sir

ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli kredit portfelining sifati bank moliyaviy barqarorligini tavsiflovchi asosiy ko‘rsatkichlardan biri sifatida qaraladi. Bank amaliyotida mazkur ko‘rsatkichni baholashda muammoli kreditlarning jami kredit portfelidagi ulushi, ya’ni NPL koeffitsientidan keng foydalaniladi. Ushbu koeffitsient kredit portfelining qanday qismi muammoli kreditlar toifasiga mansubligini ifodalab, kreditlash faoliyatidagi risk darajasini umumlashtirilgan shaklda baholash imkonini beradi.

2-jadval

“Ipak Yo‘li” AITB kredit portfeli sifati va kredit risklariga oid ko‘rsatkichlarning 2019–2025-yillardagi dinamikasi

Yillar	Muammoli kreditlar, mlrd so‘m	Bank NPL darajasi, %	Bank tizimi NPL darajasi, %	Jismoniy shaxslar kreditlari ulushi, %	Kreditlarning depozitlarga nisbati, %	Bank va tizim NPL ko‘rsatkichlari farqi, foiz punkt
2019	—	—	—	—	—	—
2020	156	3,1	2,1	13,7	168,7	+1,0
2021	223	3,5	5,2	14,1	149,9	−1,7
2022	151	1,9	3,6	13,7	122,4	−1,7
2023	251	2,1	3,5	21,2	146,4	−1,4
2024	218	1,5	4,0	29,5	120,5	−2,5
2025	180	1,1	3,0	22,6	109,7	−1,9

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining muammoli kreditlar (NPL), kreditlar va depozitlarga oid banklar kesimidagi statistik ma’lumotlari asosida tuzilgan.

Jadval ma’lumotlari “Ipak Yo‘li” AITB kredit portfeli sifatida 2020–2025-yillar davomida ijobiy o‘zgarishlar kuzatilganini ko‘rsatadi. Xususan, muammoli kreditlar hajmi 2020-yildagi 156 mlrd so‘mdan 2023-yilda 251 mlrd so‘mga yetgan bo‘lsa, 2025-yilda 180 mlrd so‘mgacha qisqargan. Bankning NPL darajasi mazkur davrda 3,1 foizdan 1,1 foizgacha pasayib, 2025-yilda bank tizimining o‘rtacha ko‘rsatkichidan 1,9 foiz punktga past shakllangan. Shu bilan birga, jismoniy shaxslar kreditlarining ulushi 13,7 foizdan 22,6 foizga oshgan, kreditlarning depozitlarga nisbati esa 168,7 foizdan 109,7 foizgacha kamaygan. Mazkur tendensiyalar bank kredit portfelining sifat ko‘rsatkichlari yaxshilanganini hamda moliyalashtirish tarkibida o‘zgarishlar yuz berganini ifodalab, kredit siyosatini takomillashtirishda risklarni boshqarish va kredit portfelini diversifikatsiyalash mexanizmlarini yanada rivojlantirish zarurligini ko‘rsatadi.

“Ipak Yo‘li” AITB kredit faoliyatining so‘ngi yillardagi rivojlanish jarayonlarini qamrab olgan statistik tahlil bankning kreditlash ko‘lami va moliyaviy resurslar bazasi kengayganini, kredit portfelining tarkibiy tuzilishida sezilarli o‘zgarishlar yuz berganini hamda muammoli kreditlarning jami portfeldagi ulushi pasayganini ko‘rsatdi. Ushbu natijalar kredit siyosatining ayrim sifat ko‘rsatkichlarida ijobiy tendensiyalar shakllanganini anglatadi. Shu bilan birga, kredit portfelining uzoq muddatli barqarorligini ta’minlash, konsentratsiya risklarini boshqarish, kreditlarning qaytarilish sifatini saqlash va moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish bank kredit siyosatini takomillashtirishning dolzarb vazifalari bo‘lib qolmoqda. Mazkur vazifalarni amalga oshirish kreditlash jarayonlarini zamonaviy risk-menejment tamoyillari asosida tashkil etish, kredit qarorlarining iqtisodiy asoslanganligini kuchaytirish va bankning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Muhokama: Tijorat banklarining kredit siyosatini takomillashtirish masalalari kredit portfelining barqaror o‘sishini ta’minlash, moliyaviy resurslarni samarali joylashtirish va kredit risklarini maqbul

darajada boshqarish zarurati bilan bevosita bog‘liq. O‘tkazilgan tadqiqot natijalari “Ipak Yo‘li” AITB kredit faoliyatida 2019–2025-yillar davomida sezilarli tarkibiy o‘zgarishlar yuz berganini ko‘rsatmoqda. Xususan, kredit portfelining kengayishi va depozit bazasining mustahkamlanishi bankning moliyaviy vositachilik imkoniyatlari rivojlanganini ifodalaydi. Shu bilan birga, kreditlash hajmining ortishi bankning risklarni boshqarish salohiyatiga qo‘shimcha talablar qo‘yadi. Mazkur holat kredit siyosatini faqat kredit resurslarini ko‘paytirishga yo‘naltirilgan mexanizm sifatida emas, balki kreditlarning qaytarilishi, daromadliligi va moliyaviy barqarorligini ta’minlovchi kompleks boshqaruv tizimi sifatida rivojlantirish zarurligini asoslaydi.

Kredit portfeli sifatining yaxshilanishi bank kredit siyosati samaradorligini baholashda muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, “Ipak Yo‘li” AITBning muammoli kreditlar ulushi 2020-yildagi 3,1 foizdan 2025-yilda 1,1 foizgacha pasaygan bo‘lib, ushbu ko‘rsatkich bank tizimining o‘rtacha darajasidan past shakllangan. Mazkur tendensiya kredit portfelining nisbiy sifat ko‘rsatkichlari yaxshilanganini bildiradi. Biroq muammoli kreditlar hajmining ayrim davrlarda ortishi kredit risklarini boshqarish mexanizmlarini muntazam takomillashtirish zarurligini ko‘rsatadi. Shu nuqtayi nazardan, kreditlarning qaytarilish intizomini nazorat qilish, qarz oluvchilarning moliyaviy holatini doimiy monitoring qilish va muammoli kreditlarning shakllanishini dastlabki bosqichda aniqlashga qaratilgan erta ogohlantirish tizimlarini rivojlantirish bank kredit siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lishi lozim.

Kredit portfelining tarkibiy diversifikatsiyasi bank faoliyatida konsentratsiya risklarini kamaytirish va kredit resurslarini iqtisodiyot tarmoqlari o‘rtasida oqilona taqsimlash imkoniyatlarini kengaytiradi. “Ipak Yo‘li” AITB kredit portfelida yuridik shaxslarga ajratilgan kreditlarning yuqori ulushga egaligi korporativ kreditlash segmentining bank faoliyatidagi strategik ahamiyatini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, kreditlarning ayrim mijozlar yoki iqtisodiyot tarmoqlarida haddan tashqari jamlanishi bankning moliyaviy barqarorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Mazkur holat kredit portfelini tarmoqlar, hududlar, mijozlar segmentlari va kredit muddatlari bo‘yicha diversifikatsiyalash, yirik qarz oluvchilar bo‘yicha kredit limitlarini takomillashtirish hamda kreditlash qarorlarini riskka asoslangan yondashuvlar orqali shakllantirish zarurligini belgilaydi.

Bank kredit siyosatini takomillashtirishning istiqbolli yo‘nalishlaridan biri kreditlash jarayonlariga zamonaviy raqamli texnologiyalar va avtomatlashtirilgan tahlil mexanizmlarini keng joriy etish hisoblanadi. Kredit skoringi, sun’iy intellekt va mashinaviy o‘qitish algoritmlaridan foydalanish qarz oluvchilarning kreditga layoqatliligini baholash, defolt ehtimolini prognozlash hamda kredit arizalarini ko‘rib chiqish samaradorligini oshirish imkonini beradi. Ayniqsa, kredit risklarini baholashda PD, LGD va EAD kabi ko‘rsatkichlardan foydalanish ehtimoliy kredit yo‘qotishlarini aniqlash va kredit portfelini boshqarish qarorlarini iqtisodiy jihatdan asoslashga xizmat qiladi. Biroq raqamli modellarni amaliyotga joriy etishda ma’lumotlarning ishonchliligi, algoritmlarning aniqligi, axborot xavfsizligi va kredit qarorlarining shaffofligini ta’minlash muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqot natijalarini umumlashtirish “Ipak Yo‘li” AITB kredit siyosatini takomillashtirishda kredit portfelining sifatli o‘sishini ta’minlash, moliyalashtirish manbalari barqarorligini mustahkamlash va kredit risklarini boshqarishning zamonaviy mexanizmlarini rivojlantirish ustuvor ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi. Bankning kreditlash faoliyatida kuzatilgan ijobiy statistik tendensiyalar mavjud boshqaruv mexanizmlarini yanada rivojlantirish uchun muhim imkoniyat yaratadi. Shu bilan birga, kredit siyosatining uzoq muddatli samaradorligini ta’minlash maqsadida riskka asoslangan foiz siyosatini shakllantirish, stress-test amaliyotini kengaytirish, kredit monitoringini avtomatlashtirish va kredit portfeli rentabelligini kompleks baholash maqsadga muvofiq. Mazkur yondashuvlarning izchil tatbiq etilishi bankning kredit resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirish, ehtimoliy moliyaviy

yo‘qotishlarni kamaytirish hamda bankning raqobatbardoshligi va moliyaviy barqarorligini mustahkamlashga xizmat qilishi mumkin.

Xulosa. O‘tkazilgan tadqiqot natijalari tijorat banklarining kredit siyosatini takomillashtirish kredit portfelining barqaror o‘sishini ta’minlash, moliyaviy resurslardan samarali foydalanish va kredit risklarini boshqarish mexanizmlarini rivojlantirish bilan uzviy bog‘liq ekanligini ko‘rsatdi. “Ipak Yo‘li” AITBning 2019–2025-yillardagi kredit faoliyati tahlili bank kredit portfelining sezilarli kengaygani, depozit bazasining mustahkamlangani hamda muammoli kreditlar ulushining pasayish tendensiyasiga ega ekanligini aniqlash imkonini berdi. Xususan, kredit portfelining 2020–2025-yillarda 3,25 barobarga oshishi va NPL darajasining 3,1 foizdan 1,1 foizgacha kamayishi bank kreditlash faoliyatining miqdoriy rivojlanishi bilan bir qatorda portfel sifat ko‘rsatkichlarida ham ijobiy o‘zgarishlar kuzatilganini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, kredit portfelida korporativ kreditlarning yuqori ulushga egaligi konsentratsiya risklarini boshqarish va kredit resurslarini diversifikatsiyalash zaruratini yuzaga keltiradi. Mazkur holatlardan kelib chiqib, bank kredit siyosatini takomillashtirishda zamonaviy kredit skoringi modellarini joriy etish, qarz oluvchilarning kreditga layoqatliligini kompleks baholash, muammoli kreditlarni erta aniqlash tizimlarini rivojlantirish, riskka asoslangan foiz siyosatini shakllantirish hamda kreditlash jarayonlarini raqamlashtirish ustuvor yo‘nalishlar sifatida belgilandi. Ushbu chora-tadbirlarning izchil amalga oshirilishi kredit portfeli sifatini barqaror saqlash, kredit operatsiyalarining iqtisodiy samaradorligini oshirish, moliyaviy risklarni kamaytirish hamda “Ipak Yo‘li” AITBning uzoq muddatli moliyaviy barqarorligi va bank xizmatlari bozoridagi raqobatbardoshligini mustahkamlashga xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Atamuradov, U. and Mirzayev, J. (2024). ‘Tijorat banklari kredit portfelini takomillashtirish yo‘llari’, Moliya va bank ishi, 10(1), pp. 56–60.
2. Tugalov, B. (2024). ‘Tijorat banklari faoliyatidagi kredit riskini baholash amaliyotini takomillashtirish’, Moliya va bank ishi, 10(1), pp. 42–47.
3. Jalalov, M. (2025). ‘O‘zbekistonda “yashil” moliya amaliyotining muammoli kreditlar dinamikasiga ta’siri: barqaror moliyaviy rivojlanish yo‘lida tahliliy yondashuv’, Moliya va bank ishi, 11(2), pp. 44–51.
4. Смолякова, Н.В. (2025). ‘Эффективное управление кредитными рисками как инструмент укрепления финансовой безопасности банка’, Экономика и бизнес, № 8, с. 147–152.
5. Бондаренко, И.А. и Асланова, О.А. (2023). ‘Последствия цифровой валюты для денежно-кредитной политики центробанков’, Вестник Удмуртского университета. Серия «Экономика и право», 33(6), с. 932–940.
6. Xu, J., Lu, Z. and Xie, Y. (2021). ‘Loan default prediction of Chinese P2P market: A machine learning methodology’, Scientific Reports, 11, Article 18759.
7. Liu, Y., Yang, M., Wang, Y., Li, Y., Xiong, T. and Li, A. (2022). ‘Applying machine learning algorithms to predict default probability in the online credit market: Evidence from China’, International Review of Financial Analysis, 79, Article 101971.
8. Mor, S., Aneja, R., Madan, S. and Gupta, S. (2022). ‘Artificial intelligence and loan default: The case of commercial banks in India’, Strategic Change, 31(6), pp. 571–580.
9. Dumitrescu, E., Hué, S., Hurlin, C. and Tokpavi, S. (2022). ‘Machine learning for credit scoring: Improving logistic regression with non-linear decision-tree effects’, European Journal of Operational Research, 297(3), pp. 1178–1192.

10. Kriebel, J. and Stitz, L. (2022). 'Credit default prediction from user-generated text in peer-to-peer lending using deep learning', European Journal of Operational Research, 302(1), pp. 309–323.
11. Jagtiani, J. and Lemieux, C. (2019). 'The roles of alternative data and machine learning in fintech lending: Evidence from the LendingClub consumer platform', Financial Management, 48(4), pp. 1009–1029.
12. Fuster, A., Plosser, M., Schnabl, P. and Vickery, J. (2019). 'The role of technology in mortgage lending', The Review of Financial Studies, 32(5), pp. 1854–1899.
13. Berg, T., Fuster, A. and Puri, M. (2022). 'FinTech lending', Annual Review of Financial Economics, 14, pp. 187–207.
14. https://ipakyulibank.uz/
15. https://cbu.uz/
16. https://nbu.uz/